

Ve společenských vědách poznáme naprostou bezradnost zpravidla podle předpony post, poznamenává autor, který se pro svoji jízlivost stal terčem útoků německých médií.

Pro dnešní nekonečné debaty o covidu je vysoce signifikantní už Beckovo výchozí rozlišení hrozby a rizika. Hrozby trápily lidstvo odnepaměti. Mívaly podobu morů, hladomorů a nejrůznějších přírodních pohrom. Přicházely odněkud zvenčí, nebyly důsledkem lidského rozhodování založeného na vědě a technice. S riziky je to zcela jinak. Pocházejí z našich laboratoří, jsou výsledky našeho experimentování, rodí se jako vedlejší produkt naší snahy cítit se bezpečněji. Ať již budeme považovat koronavirové onemocnění za hrozbu přinesenou netopýrem, anebo za riziko uniklé z laboratoře, plně pro ně platí další Beckovo konstatování – to, co nás dnes ohrožuje, je takového charakteru, že v minulosti vypracovaná pojištění ztrácejí smysl. Autor to opět formuluje s jistou dávkou ironie: Je to jako pokoušet se jistit nadzvukové letadlo brzdami na bicykl. Tuto pravdu jistě potvrdí drobní podnikatelé, živnostníci a pracovníci ve službách, kteří jsou likvidováni i přesto, že záchranná opatření demoluji výdajovou stránku státních rozpočtů.

A další autorova teze: Moderní společnost není riziky, která produkuje, pouze zasažena, zároveň z nich dokáží někteří závratně profitovat. Beck zde netvrdí, že rizika jsou do oběhu uváděna jakýmsi zjištěnými spiklenci. Má na mysli to, že díky produkci rizik se naše „potřeby“ stávají nenasytné. Hlad lze ukojit, bezpečí však není nikdy dost. Stačí pozměnit definici rizik a rázem vzroste potřeba chránit se. Závažnost rizik je stanovována úředně, a jelikož se z jejich zvládání stává velký byznys, mohou politici a úředníci programovat nejen úpadek některých odvětví, ale také astronomické zisky dosahované v odvětví jiných. Lidé se v rámci těchto rozhodovacích procesů mění v pokusné tvory, neboť to, jaká váha je určitému riziku přisouzena, je koneckonců odvozeno od toho, jaké procento dospělých může ještě chodit do práce a jaké procento mladých navštěvovat výuku.

Rizika v podobě radioaktivního záření, toxicity potravin (a dnes můžeme dodat také v podobě virů) jsou neviditelná, respektive obtížně vnímatelná našimi vrozenými smysly. Ke svému diagnostikování potřebují smyslové orgány vědy, jen odborníci dokáží rizika zviditelnit. Tím se ovšem občané-laici stávají rukojmími občanů-vědců. Běžný člověk je zcela závislý na cizím vědění, on sám je vůči rizikům, která ho ohrožují, zcela nekompetentní. Svobodný občan tak není suverénní co do svého vědění o vlastním osudu. Byl od svých vlastních smyslů vyvlastněn. Ulrich Beck měl to štěstí, že se nedožil doby, kdy občané-vědci budou působit podobně zmateným dojmem jako občané běžní, kteří se jim za to budou mstít svými vlastními diagnózami situace a svými protesty vůči jakýmkoliv přijatým opatřením.

Beck se zabývá také společenskou dělbou rizik. Klasická rizika průmyslové společnosti kopírovala rozdělení společnosti, měla na různé sociální vrstvy odlišné dopady. Bohatí se z nich mohli vykoupit. Dnešní rizika nerespektují sociální bariéry, zcela kolektivisticky ohrožují i ty, kdo vy-

znávají ideologii individualismu. Zatímco bída byla hierarchická, smog (a opět dodejme: i virus) je demokratický. Lidé už se dělí jen na ty, kdo již postižení byli, a na ty, koho to teprve čeká. Namísto nerovné společnosti, shrnuje Beck, nastupuje nejistá společnost. Zatímco ideologie rovnosti snily o dosažení velkého dobra pro všechny, dnes jde jen o to, vyhnout se nejhoršímu. Nevíme přitom, zda všeobecné ohrožení dokáže vytvořit nějakou společnou solidaritu, anebo povede jen k novým vlnám iracionalismu, extremismu, fanatismu.

Ulrich Beck doufal, že nástup rizikové společnosti přivede lidi k tomu, aby si uvědomili, nakolik polovičaté je naše vědění a jak zhooubné mohou být důsledky bohatě sponzorovaného, avšak společensky velice nezodpovědného experimentování. Věřil, že moderní společnost, která tak radikálně odsoudila vše, co jí předcházelo, dokáže podrobit podobně pečlivé kritice také svůj vlastní způsob tvorby bohatství, fungování vědy a dělání pokroku. Věřil v možnost nástupu reflexivní modernity, která umožní minimalizovat tvorbu smrtelných rizik. Nebyl si však jist, zda k tomu skutečně dojde. Připouštěl, že se může ukázat, že modernita je ve své pyše nepoučitelná. V tom případě, obával se, nás čeká převládnutí organizované nezodpovědnosti. V ní platí, že i když se všechny předpisy dodržují, živočišné druhy dále mizí, moře je dále znečišťováno a lesy dále hynou. K tomu lze snad jen dodat: a viry dále mutují, ať již mají povahu pouhé hrozby, anebo čistokrevného rizika.

Prof. PhDr. Jan Keller, CSc.

(jan.keller@osu.cz) je profesorem na Katedře zdravotně-sociálních studií Fakulty sociálních studií Ostravské univerzity (Faculty of Social Studies, University of Ostrava), Českobratrská 16, 702 00 Ostrava, Česká republika. Zaměřuje se na dějiny sociologie, sociologii organizace a na problematiku sociálního státu.

Recenze

Neznámá společnost

Martin Spurný

Recenzovaná kniha je složena z několika samostatných esejů. Jejich spojícím prvkem je aktuální ukotvení v soudobé české debatě. Jedná se o velmi aktuální témata, například bezdomovectví, suburbanizace, klimatická změna nebo dezinformace. Jsou ilustrována především na současných českých příkladech. Autor pro jejich výklad využívá celou řadu konceptů z různých oblastí sociálních nebo humanitních věd a zasazuje je s ohledem na populárně naučný formát čtivě, krátce a výstižně do širších souvislostí.

Jednotlivé eseje hodnocené knihy vyznívají k současnému stavu české společnosti značně kriticky. První esej začíná od individuální roviny a popisuje rozbujelost tzv. privatismu, tedy silného posunu od veřejného

k soukromému, a pro jeho českou podobu používá údernou metaforu, že je jako západní privatismus na steroidech. Vykrsluje narcistní společnost majitelů domů s bazény v době sucha, automobilistů s legálními

antiradary, kteří se nestydí chlubit daňovými podvody a pocítují silnou nedůvěru ke všemu veřejnému. V dalších kapitolách se přechází od individuální ke společenské rovině.

V kapitole věnované venkovu problematizuje autor zažitou novinářskou zkratku, podle které venkov stojí proti městům; v České republice se tento názor stal obzvláště populární v souvislosti s poslední prezidentskou volbou. Přitom se ukazuje, že ve vysoce urbanizované zemi nemáme ostrou hranici mezi městem a venkovem, a dokonce ani nemáme něco jako typický venkov, ale spíše spektrum malých obcí, jež mohou mít na jedné straně charakter příměstských oblastí, demograficky i sociologicky těžko odlišitelných od měst, až po periferní venkov s nedostatkem služeb a značnými sociálními problémy. Venkov není jen skutečným prostorem na mapě, je také symbolem kulturních a politických konfliktů, do kterého promítají svoje hodnoty dnešní populističtí politici a neváhají v jeho jméno mobilizovat svoje stoupence.

V kapitole s názvem Pravda o covidu se problematizuje další populární fenomén veřejných debat – dezinformace. Podle Pavla Pospěcha je jádro dané diskuse zastřeno hned několika způsoby, například bizarními konspiračními teoriemi – jako jsou chemtrails nebo čipování populace –, kterým sice mnoho lidí nevěří, a přesto se o nich hodně mluví, hodně jsou vyvraceny a je jednoduché se nad nimi pohoršovat. Debatu dále zastírá spor o pravdu, kdy jsou dezinformace vnímány ponejvíce jako vědecký spor o jejich fakticitu. Pospěch upozorňuje, že poptávka po dezinformacích (ale také po informacích) je spíše než touhou po pravdě hnána touhou po smyslu. Prim tak nehrají fakta, ale příběhy, které mají dát složitému světu smysl.

V závěrečné eseji stručně nazvané Sociologie nepřidává autor další téma do rejstříku nynějších českých problémů, ale snaží se knihu uzavřít výkladem, co pro něj znamená sociologie. Tedy věda, jež explicitně tvořila rámec předešlým kapitolám. Cím je sociologie v dnešním světě, respektive Česku? V prvé řadě je vědou nebo oborem, který se musí obhajovat. Autor se vypořádává s vulgární podobou argumentu namířeného proti sociologii, respektive sociálním a humanitním vědám obecně, kterou známe z českého mediálního diskurzu a kterou lze

shrnout jednoduše jako podezření, že máme příliš mnoho humanitních a sociálních vědců.

Pavel Pospěch nejprve sociologii brání pragmaticky poukazem na nízkou nezaměstnanost absolventů. To však není jeho hlavní argument, sám o sobě totiž nedokládá, k čemu vlastně sociologové jsou. Autor

spatřuje úkol sociologie ve zjednodušování popisu příliš složitého světa. Toto zjednodušení by mělo stát v opozici vůči dezinformátorům a populistům. Sociolog by měl naplnovat výše uvedenou poptávku po smyslu a nabízet srozumitelnou, metodickou a kritickou odpověď na komplexitu světa. Proti tomu lze těžko něco namítat, redukcí komplexity lze jistě brát jako jeden z možných modů sociologie, nicméně je v poslední kapitole obsažené určité riziko. Riziko spočívá v tom, že toto vyprávění zjednodušených příběhů čtenář pochopí v kontextu knihy jako hlavní úkol sociologie. A to už by byl příliš silný výklad. Takto lapit sociologii, obor s dlouhou historií a mnoha směry, do pastí zjednodušování je myslím až příliš zjednodušující.

Sociologie je v této kapitole ukázána také jako protiklad k přírodním vědám, a to příkladem, jak mošřtí biologové objevují nové druhy medúz, což sociologové údajně nedělají, ti pojmenovávají již známé. P. Pospěchem navozená představa rozdílu mezi biologii a sociologií ve skutečnosti mnoho neobjasňuje, očekávat v denní praxi biologa

objevování druhů je nerealistické: kvantitativní biolog ve skutečnosti spíše obdobně jako kvantitativní sociolog analyzuje nashromážděná data o již známém. S tím, že mu pravděpodobně na tělesných údajích o medúzách mohou vycházet o něco vyšší korelační koeficienty než sociologovi na modelu dosahování socioekonomického statusu.

Příklad o objevování nového ani nevyšvětluje, jak to, že sociologie nemůže na rozdíl od přírodních věd objevit nic nového. Je to skutečně tak? A jaké jsou vlastně metody sociologie? Nemůže to kromě navrhovaného vyprávění příběhů a srozumitelného kontaktu s veřejností být i expertiza dílčího problému? A je vůbec představa, že sociologové budou platnou protiváhou dezinformátorům a populistům, splnitelná? Nejde nakonec spíše o problém uspořádání politického tělesa? Neuniklo nám v uchopení fenoménu dezinformací to, že politické těleso, nositel dezinformačních narativů, už bylo v uplynulých letech vytvořeno někým jiným? Teď je obtížně představitelné, že za členy tohoto tělesa přijde sociolog (byť se sebevystižnějším a maximálně komprimovaným příběhem) a odvrátí je od dezinformací. V závěrečné kapitole hodnocené knihy se tak ztrácí celá řada kontur a možností sociologie. Možná by v dobře mířeném apelu na sociology, aby byli protiváhou dezinformátorům a populistům, nebylo na škodu přesvědčivě dokládat, že sociologové mají i jiné úkoly a kompetence.

Pospěch, Pavel: Neznámá společnost. Brno: Host, 2021, 200 stran, ISBN 978-80-275-0826-6.

Mgr. Martin Spurný

(martin.spurny@soc.cas.cz) je doktorandem na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy a zaměstnancem CVVM SOU AV ČR (Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, Česká republika), kde pracuje na pozici datového analytika. Věnuje se metodologii výběrových šetření. Tematicky se zaměřuje na podmínky na trhu práce.

Česká jízda

Jan Mertl

Recenzovaná publikace ukazuje, jak to chodí v devíti českých vesnicích a městečkách v současnosti a jaký to má dopad na veřejnou volbu. Autor knihy naznačuje, že mají řadu společných neuralgických bodů a současně, že řada problémů, které jsou na celostátní úrovni chápány jako aktuální a palčivé, na úrovni místní pocítována není nebo, což je častější, má transformovanou podobu, „destilovanou“ lokálními specifiky a prioritami. Recenzovanou publikaci lze doporučit čtenářům, kteří se zajímají o fungování českých municipalit „zespoda“, ale i těm, kteří jsou možná již trochu unaveni velkými, centrálními problémy a může pro ně být inspirativní zabývat se každodenní realitou na místní úrovni.

Recenzovaná kniha zachycuje lokální pohled na všeobecné problémy Česka. Perspektivou starostů a obyvatelů devíti

českých a moravských vesnic a městeček ukazuje, „jak to chodí“ a jak se každodenní realita těchto míst odráží ve veřejné

volbě. Autor si vybral pro svoji sondu Němčičky, Přívrat, Krásnou Lípu, Věcov, Horní Maršov, Vlachovu Lhotu, Nové